

S+RO

TUSSENTIJD

Being city >

Onbedoeld ruimtegebruik >

Stapsgewijze ontwikkeling in de sloppenwijk >

Geen tijdelijk lapmiddel >

Vertrouwen winnen >

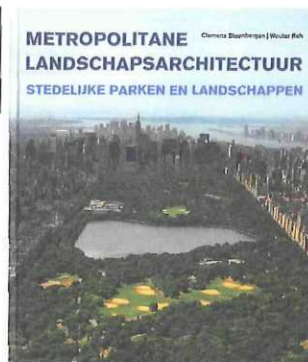
Deltaprogramma en nationaal ruimtelijk beleid >

Nederlandse ruimtelijke disciplines in Duitse voetsporen >

De Deltametropool als blijvend verlangen >

Uitgave van

 nirov

naast pop-up-initiatief. Echter: voorbij 'bottom-up/top-down' ligt een nog diepere uitdaging. Dat wordt duidelijk in een prikkelende afsluitende opmerking in de epilogoog door Rene Boomkens. Hij stelt 'leden van dit type stedelijke organisaties behoren tot Richard Florida's creatieve klasse en delen weinig tot niets met de bewoners van de wijken waarin zij opereren. Het lijkt me dat die kloof een grotere uitdaging vormt dan die met de dominante krachten in het veld van de stedelijke vernieuwing'. Dat veronderstelt een ander engagement, een andere betrokkenheid, andere bronnen waaruit professionals in stedelijke transformatiegebieden putten. Hotel Transvaal geeft daarvoor vergaande inspiratie en kennis. Leef dit boek verder uit! ■

Arie Lengkeek

AIR Architectuurcentrum Rotterdam
A.Lengkeek@airfoundation.nl

Noten

- 1 Een term van Maurice Specht;
zie: www.communityloversguide.org

Metropolitane landschapsarchitectuur. Stedelijke parken en landschappen

Clemens Steenbergen & Wouter Reh,
Uitgeverij THOTH, Bussum, 2011
ISBN 9789068685756, 448 pp, € 49,90

Op 15 december 2011 namen hoogleraar Landschapsarchitectuur Clemens Steenbergen en universitair hoofddocent Wouter Reh afscheid van de faculteit Bouwkunde van de TU Delft. Bij deze gelegenheid presenteerden zij hun nieuwste boek *Metropolitane landschapsarchitectuur*.

en voegden daarmee een lijvig werk aan hun inmiddels internationaal befaamde publicaties toe. Alleen omvang en gewicht al doen vermoeden dat we hier van doen hebben met een nieuw standaardwerk voor de stedenbouw en landschapsarchitectuur.

Metropolitane landschapsarchitectuur vormt de neerslag van een onderzoek dat feitelijk al rond 1980 aan de TU Delft begon. Het boek diept volgens beiden auteurs het begrip 'stedelijke landschapsarchitectuur' uit en benoemt de specifieke instrumenten daarvan. Het brengt vanaf de renaissance de ontwikkeling in kaart van de architectonische vorm en uitdrukking van de ruimtelijke verhouding tussen de stad en het landschap.

Naast een inhoudelijke inleiding en een nabeschouwing, beschrijft het boek deze ontwikkeling in drie afzonderlijke delen. In het eerste deel 'de landschappelijke enscenering van de stedelijke ruimte' worden vroege voorbeelden van veelal door landschapsarchitecten vormgegeven stedelijke hoofdstructuren beschreven en verbeeld. Aan de hand van het klassieke Rome, het zeventiende-eeuwse Parijs, het achttiende-eeuwse Londen en het negentiende-eeuwse Berlijn, wordt toegelicht hoe in de loop van de geschiedenis 'genius loci' en gebouwen middels uitvalswegen, stadsmuren en aquaducten worden verbonden tot een samenhangende visuele eenheid van stedelijk en landschappelijk panorama. Elementen die hierbij een rol spelen komen uit de villa-architectuur: het terras wordt getransformeerd naar stedelijk balkon, assen worden geïntroduceerd als stedelijke boulevards en zichtlijnen.

Het tweede deel van het boek, 'het landschap in het stedelijke netwerk', beschrijft hoe de negentiende-eeuwse landschapsarchitectuur zich geconfronteerd ziet met grootschalige stedelijke uitbreidingen. De stadsuitleg krijgt een autonome vorm, die op verschillende manieren wordt verbonden met de natuur en de landschappelijke topografie. De meest expliciete landschapsarchitectonische uitdrukking hiervan is het negentiende-eeuwse stadspark. Aan de hand van het negentiende-eeuwse Central Park van Olmsted voor New York, het uitbreidingsplan van Cerda voor Barcelona, het Vondelpark van de Zochers voor Amsterdam en het Boston Park System van Olmsted uit diezelfde periode, beschrijven Steenbergen en Reh hoe het stadspark zich verzelfstandigt tot een autonoom element. De interne ruimtelijke opbouw wordt hierbij veelal gebaseerd op de pastorale enscenering afkomstig uit de Engelse landschapsstijl en is vooral gericht op het creëren van een natuuriidylle.

In het derde deel van het boek 'landschapsvorm en stedelijk programma', wordt beschreven hoe deze ontwikkeling zich in de twintigste eeuw doorzet. In de metropolitane landschapsarchitectuur, die geconfronteerd wordt met massawoningbouw en met een nieuw, rangordelijk systeem van recreatieve voorzieningen, tekent zich een steeds scherper wordende breuk met de topografie van het landschap af. Het stedelijke groen wordt losgeweekt van de landschappelijke context en wordt tot een programma-tisch genormeerd recreatielandschap. De landschappelijke vorm ontwikkelt zich van specifiek tot generiek, uitmondend

in een reeks herhaalbare ruimtelijke composities. Het schema van de formele Franse tuin dient hierbij als inspiratiebron en verleent het ontwerp een vermeende objectiviteit. Steenbergen en Reh illustreeren deze transformatie van het negentiende-eeuwse stadspark naar de functionele Volksgarten middels een analyse van Stadtpark Hamburg met een bepalende rol voor Fritz Schumacher, het Niddatal in Frankfurt met een centrale rol voor Leberecht Migge, en de groengordels en radialen in Keulen met een belangrijke rol voor Fritz Encke.

In de nabeschouwing analyseren Steenbergen en Reh hun eigen studie aan de hand van twee parallelle sporen. Op de eerste plaats doen zij dat aan de hand van de ontwikkeling van het ontwerp-instrumentarium van de stedelijke landschapsarchitectuur en op de tweede plaats naar analogie van de ontwikkeling van de vorm en structuur van de stadstrand. De wijze waarop men hierbij de stad functioneel met het landschap verbindt en fysiek ervan tracht te onderscheiden is een gevolg van deze ontwikkeling.

Metropolitane landschapsarchitectuur geeft een niet eerder beschreven overzicht van en inzicht in de ontwikkeling van de ruimtelijke verhouding tussen de stad en het landschap – of misschien beter – tussen het huis, de stad en het landschap. Er wordt een nieuw, vierdimensionaal beeld geschetst van de oorzakelijke samenhang tussen 'genius loci' en stedelijk weefsel en de voortdurende verschuiving in het krachtenveld tussen beide. In feite betreft het in ruimtelijke zin het zich steeds verder losmaken van het stedelijke landschap

en van de vormgeving van het stedelijke landschap van haar context. Deze ontwikkeling tekent zich af vanaf het klassieke Rome waar de topografische gegevens van de rivier, de doorwaadbare plek in de rivier, de heuvel, de zichtlijn en architectonische elementen als villa's en theaters nog een allesbepalende rol spelen in de enscenering van de stedelijke ruimte, tot nu. In de tijd wordt niet alleen de ontwikkeling van de architectonische vorm van de verhouding tussen de stad en het landschap geschetst, maar ook de hieraan chronologische ontwikkeling van het landschapsarchitectonisch instrumentarium. Geanalyseerd wordt hoe deze samenhangt met de villa- en tuinarchitectuur: stijlfiguren als het terras, de as en overgangen tussen *lawn*, *meadow* en *wilderness* worden in vorm en betekenis opgeschaald tot een stedenbouwkundig niveau.

Verrassend in het boek is de centrale rol die landschapsarchitecten gespeeld hebben in de architectonische vormgeving van het metropolitane landschap. Het boek vormt in deze een aanvulling op recente studies, waarin gesteld wordt dat de huidige metropool niet het resultaat is van aanwijsbaar rationeel handelen. Het is niet het gevolg van stedenbouw, maar veeleer onderwerp van natuurwet-ten, en hiermee veeleer onderwerp van de landschapsarchitectuur met haar procesmatige traditie. In het verlengde hiervan blijkt uit het boek *Metropolitane landschapsarchitectuur*, dat dit vanaf de Renaissance eigenlijk al het geval is. Door de biografieën in het boek begrijpt de lezer bovendien dat het landschapsarchitecten betreft die veel gezien hebben van de wereld; zij deden hun inspiratie op in

het buitenland en gaven daar vervolgens een herinterpretatie aan.

Kortom, de verwachting die het boek *Metropolitane landschapsarchitectuur* oproept wordt ruimschoots waargemaakt; iedere stedenbouwkundige en landschapsarchitect zou het boek zeker moeten lezen. Al was het maar vanwege de vijfhonderd tekeningen en illustraties, die nieuwe verrassende verbanden in zicht brengen tussen landschap, topografie en de vorming van de hedendaagse metropool. De luchtfoto's van Peter van Bolhuis spelen in deze postuum een bijzondere rol. Door de specifieke camera-hoek en relatief lage vlieghoogte krijgt de beschouwer een nieuwe kijk op het metropolitane landschap en wordt nieuwe, ruimtelijke verbanden gewaar. Jammer is de drempel die het boek opwerpt door het, met name in de beschouwende delen, sterk academische taalgebruik. Het creëert afstand en levert onnodige en ongewenste hindernissen. Zaken zijn absoluut simpeler te verwoorden, zonder aan betekenis te verliezen. ■

Niké van Keulen

MTD Landschapsarchitecten
vankeulen@mtlds.nl

Regio's in verandering. Ontwerpen voor adaptiviteit (Design & Politics #5)
Henk Ovink, Elien Wierenga (red.),
010 Publishers, Rotterdam, 2011
ISBN 9789064507892, 216 pp, € 19,50

De ruimtelijke ordening in Nederland is op zoek naar een betere relatie tot haar maatschappelijke omgeving. Veranderende opgaven, zoals energietransitie, >>

Regio's in verandering
Ontwerpen voor adaptiviteit
Regions in Transition
Designing for adaptivity

Design and Politics #5
010